

Νίκος Καζαντζάκης, «Η Οδύσεια»

Περίληψη Ραψωδίας Ω

(Ο θάνατος του Οδυσσέα)

[= Kimon Friar, Η «Οδύσεια» του Ν. Καζαντζάκη, περ. ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΕΠΟΧΗ - Αφιέρωμα στο Νίκο Καζαντζάκη, μτφρ. Ζ. Κ., Δίφρος: Αθήνα, Φθινόπωρο 1958, σ. 133 – 136]

Οι τέσσερις άνεμοι σπάνουν κι ανοίγουν τις τέσσερις πύλες της κεφαλής του Οδυσσέα· μέσα απ' τη βορινή πύλη όλα τα φυτά ορμούν, για ν' απλώσουν βαθιές ρίζες· μέσ' απ' τη νότια πύλη ορμούν τα ζώα, τα πουλιά και τα έντομα, για να σώσουν τις ψυχές τους. Απ' την ανατολική πύλη ορμούν ανάκατα σκέψεις, όνειρα και δημιουργίες της φαντασίας· κι απ' τη δυτική πύλη μαζεύονται άνθρωποι κάθε ράτσας και κάθε είδους· όλοι συναθροίζονται στους δρόμους και στις αυλές του πλατιού μυαλού του δοξαρά, για να εξακολουθήσουν να ζουν στη μνήμη του· ο Οδυσσέας όμως φωνάζει ότι δεν θα παραδώσει την ψυχή του, πριν έρθουν οι πεθαμένοι σύντροφοί του.

Ο Κένταυρος ακούει το κάλεσμα του αφέντη του και πηδάει έξω απ' τον τάφο του μαζεύοντας τη μουχλιασμένη κοιλιά του, βρίσκει τον Ορφό που έκλαιγε, γιατί είχε προδώσει τον αφέντη του· μαζί ορμούν μέσα απ' τον αέρα να τον ανταμώσουν. Ο καπετάν Ένας κείτεται στο κρεβάτι του θανάτου, όταν ακούει τη φωνή, ορμά πάνω στην ακρογιαλιά, για να πάει να βοηθήσει το φίλο του και συναντάει τον Καρτερό με το κεφάλι σκισμένο στα δύο. Ο καπετάν Ένας τρέχει να προσφέρει τη συμπαράστασή του, για να νικήσουν τους εχθρούς του Καρτερού, αυτός όμως απορεί γεμάτος περιφρόνηση που ο Οδυσσέας περιμάζεψε έναν τέτοιο άνθρωπο φανερά παλαβό. Η κυρά Καλή με τα χέρια γεμάτα ρόδια τρέχει κι αυτή μαζί με τη Μαργαρώ που μοιρολογάει, γιατί περνούν ο έρωτας κι η ηδονή. Η κυρά Καλή όμως, για να παρηγορήσει τη φίλη της, μετράει τους εφτά τύπους ανδρών στους οποίους το σώμα της χάρισε κάποια παρηγοριά· λέει πως αν ξαναζούσε, θα 'παιρνε τον ίδιο δρόμο πάλι· η Μαργαρώ όμως θέλει να πει στον μεγάλο ασκητή πως έμαθε καλά το μάθημά της, πως μόλο που τα πάντα χώνεψαν μέσα στα μπράτσα της σ' Ένα, τούτο το Ένα δεν ήταν παρά αγέρας. Ο Πέτρακας τρέχει πάνω στον άσπρο του ελέφαντα συντροφεμένος απ' τις δυο νεαρές Αιγύπτειες που τον είχαν φιλέψει στο σπίτι τους, όταν όμως συναντά τον Χάλικα επικεφαλής ενός μεγάλου караβανιού φορτωμένου με καρπούς και μπαχαρικά, πηγαίνει χαρούμενος με το φίλο του κι αφήνει πίσω τις δυο κοπέλες. Η Ελένη με τα μαλλιά ασπρισμένα απ' τα χρόνια πεθαίνει ξαπλωμένη στην όχθη ενός ποταμού στην Κνωσό έχοντας γύρω τα παιδιά της και τα εγγόνια της, όταν όμως ακούει το κάλεσμα του Οδυσσέα, επιθυμεί και πάλι να ρημάξει το σπιτικό της και να πάρει τις θάλασσες, έτσι που την τραβά η μοίρα της. Την ώρα που πεθαίνει γίνεται ένα δωδεκάχρονο κορίτσι στις όχθες του Ευρώτα και καθώς καβαλώντας ένα καλάμι περνά πάνω απ'

τον τάφο του ερημίτη, αυτός πηδάει έξω, καβαλάει το δρύινο μαστούνι του, πάει μαζί της και ποθεί ένα σπιτικό, ένα τζάκι με γυναίκα ένα τέτοιο κορίτσι. Η Δίχτεννα και η Κρινώ έρχονται καβάλα πάνω στον μαύρο ταύρο που είχε σκοτώσει τη Βουνοκυρά. Η Κρινώ αναστενάζει και λέει πως αν μπορούσε να ζήσει τη ζωή της ακόμα μια φορά, θα ήθελε να χαιρέται όπως η Δίχτεννα τα σώματα νέων αντρών, η Δίχτεννα όμως με τη σειρά της λαχταρά να δοκιμάσει την αγνή χαρά της παρθενιάς. Ο καπετάν Στρειδάς βιάζεται κι αυτός να φτάσει με τη Φίδα, επιθυμεί ν' ανταμώσει τον καπετάνιο του στο τελευταίο τους ταξίδι του θανάτου κι η Φίδα παραπονιέται πως δε θα μπορέσει ποτέ να ξεπλύνει τα χέρια της απ' το αίμα του πατέρα της, πως η παρακμασμένη Κνωσό καταστράφηκε άδικα, γιατί οι σκλάβοι με χαμέρπεια ξαναγύρισαν πάλι στη σκλαβιά τους.

Ο Άργος πηδάει έξω απ' τον τάφο του στην Ιθάκη χαρούμενος και περήφανος, γιατί ο Οδυσσέας απ' όλους στην πατρίδα του, από γυναίκα, γιο, πατέρα, μάνα, διάλεξε μονάχα το σκυλί του.

Κάτω από ένα δέντρο στην Ανατολή ο πρίγκιπας Μαναγής κείτεται και πεθαίνει περιτριγυρισμένος απ' τους κιτρινόχρωμους μαθητές του που του ζητούν να πει τον τελευταίο του λόγο, χαμογελά αγνά. Όταν επιμένουν για μian απάντηση, λέει πως οι δρόμοι προς τη σωτηρία είναι πέντε: της αγάπης, της απελπισίας, της ομορφιάς, του παιχνιδιού και της αλήθειας, μα πέρα απ' όλα αυτά, πέρα απ' το Λόγο, υπάρχει ένα αμίλητο χαμόγελο. Καθώς τοιμάζεται να πεθάνει, φτάνουν δυο άνθρωποι απ' την Ελλάδα, γιατί είχαν ακούσει για το μεγάλο ανατολίτη σοφό κι έρχονταν να τρυγήσουν το μέλι της σοφίας του. Συζητούν με τους μαθητές του για τις πνευματικές αξίες της Ανατολής και της Δύσης. Οι Ανατολίτες επιμένουν ότι όλα είναι όνειρο και ψευδαίσθηση, οι Έλληνες υποστηρίζουν την ανθρωπομορφική σύλληψη των θεών, αρνιούνται την άβυσσο και δίνουν σημασία ιδιαίτερη στα έργα αρετής, στην απολλώνια αντίληψη αρμονίας και μέτρου. Ο πιο ηλικιωμένος απ' τους δυο αποτελείται απευθείας στον Μαναγή και μιλεί για φιλοσοφία, για το πως πρέπει η τάξη να κυβερνά την άναρχη μανία και πως ο Λόγος πρέπει να βασιλέψει, αγαθό υπέρτατο, κι όχι το χαμόγελο. Όταν όμως γι' απάντηση ο Μαναγής απλώς χαμογελά, ο νεότερος ορμά ν' αγκαλιάσει εκείνο που του φαίνεται τώρα πιο λαμπερό κι από το νου και φωνάζει πως ο Μαναγής είναι ένας ανώτερος Διόνυσος. Καθώς όμως ο Μαναγής ολοένα βυθίζεται στο θάνατο, η κραυγή του Οδυσσέα που ζητάει βοήθεια ξεσκίζει τα ουράνια κι ένας αετός πέφτει κι αρπάζει στα νύχια του τον μεγάλο σοφό.

Η Ράλα τρέχει να πέσει στην αγκαλιά του αντρός που αγαπά και λυπάται που κάποτε είχε υποστηρίξει μian αφηρημένη ιδέα κι αρνήθηκε στον εαυτό της άντρα και παιδιά· δεν δίνει σημασία που πάνω στη γη τώρα τη λατρεύουν παρθένα μάρτυρα. Μαζί της είναι κι ο νιος μαύρος ψαράς, αυτός που είχε κηρύξει την αγάπη και την ειρήνη· η Ράλα όμως είναι γεμάτη λύσσα εναντίον του,

τον περιφρονεί, γιατί βρίσκει τη φιλοσοφία του ισχνή, άνανδρη, αγνή και γλυκερή. Όταν η μικρή λεοπάρδαλη πηδάει έξω απ' τους θάμνους, η Ράλα τη δέχεται σα δίδυμη αδερφή.

Έτσι όλοι εκείνοι που ο Οδυσσέας είχε κρατήσει μ' αγάπη ζωντανούς στη μνήμη του ορμούν να βοηθήσουν τον αφέντη τους στην τελευταία του στιγμή. Η Ράλα κι η Φίδα αγκαλιάζονται σα φίλες, η Κρινώ πέφτει στην αγκαλιά της Ελένης, η Μαργαρώ κι η Δίχτεννα ενώνουν τα χέρια τους. Ο Οδυσσέας τους κοιτάζει από μακριά, τους καλωσορίζει στο άσπρο καράβι του θανάτου του και παρακαλεί να κρεμάσουν στα κατάρτια σύκα και σταφύλια που τόσο τ' αγάπησε. Βλέπει τη ματωμένη λύρα του Καπετάν Ηλία (= Ελιά) και λαχταρά: «να πιάσει το δοξάρι και τις μεγάλες όρτσες της ζωής του θανατά να παίξει». Όλοι ορμούν και το παγωμένο καράβι του θανάτου γεμίζει κόσμος, ο Πέτρακας πάνω στον ελέφαντά του, η Κρινώ με τον μαύρο ταύρο της, ο Άργος που γλείφει τα πόδια του αφέντη του. Τώρα όμως έρχονται οι τρεις πρόγονοι, οι τρεις Μοίρες, ο Τάνταλος, ο Ηρακλής, ο Προμηθέας, και στυλώνονται πάνω στο κατάστρωμα σαν τρία πυργωτά κατάρτια κι απάνω τους οι γυναίκες κρεμούν ρόδια, σύκα και σταφύλια, ώσπου το νεκρικό καράβι λάμπει σαν κήπος. Ο τζίτζικας που κάποτε είχε σκαλώσει στον ώμο του Οδυσσέα έρχεται ξανά, κρύβεται στα γένια του και ξεσπά στο επίμονο τραγούδι του. Τέλος, ο Πειρασμός, το μικρό Αραπάκι, μαζεύεται στα πόδια του Οδυσσέα και καθώς κοιτάζονται στα μάτια γελώντας παίζουν με τα πάντα της ζωής, ώσπου ο κόσμος χωνεύει σε μια διχαλωτή φλόγα κι ο νους πετάει σαν φωτιά και λαχταρά να κατακάψει όλα, να τα φέρει στο μηδέν ακόμα μια φορά. Καθώς το Αραπάκι αποκοιμείται, ο Οδυσσέας το χαϊδεύει κι όταν το αγόρι ξυπνά και κοιτάζει πάλι προς τα πάνω, ανατριχιάζει που βλέπει όλον τον κόσμο να στριφογυρίζει σε χορό μέσα στα μάτια του κοσμοκαταλύτη. Όταν το αγόρι ξανακοιμάται, ο Οδυσσέας το κρεμά σαν σκιάχτρο σ' ένα απ' τα κατάρτια.

Τώρα που ήρθε η ώρα για τον τελευταίο αποχαιρετισμό, ο Οδυσσέας γελά, μπήχνει τα χέρια του μέσα στα ρόδια, στα σύκα, στα σταφύλια κι όλα έξαφνα χάνονται. Τότε ο νους του πηδάει, πετάει και λευτερώνεται από το τελευταίο κλουβί του, εκείνο της λευτεριάς του.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο ποιητής επικαλείται τον ήλιο που από τη μεγάλη του λύπη έχει βυθιστεί πίσω απ' τον ορίζοντα κι αρνιέται το φαΐ και το πιετό που του τοίμασε η μάνα του· αναποδογυρίζει τις τάβλες, ρίχνει το κρασί στη θάλασσα και μοιρολογάει που ο πολυαγαπημένος του έχει σβήσει σαν σκέψη που μικραίνει ολοένα. Έτσι το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με τον ήλιο, όντας το ίδιο μια αλληγορία της μεταλλαγής όλης της ύλης σε φλόγα, φως και πνεύμα.

(Επιμέλεια: Βασίλειος Α. Γεώργας)